Spis treści

Podziękowania 13

Wstęp

1. Wprowadzenie. Przedmiot i cel pracy 17
2. Stan badań 25
3. Początki rządów Gracjana – obraz wydarzeń dominujący w historiografii . . 32
4. Rządy Gracjana a rola Auzoniusza. Uwagi ogólne 40
4.1. Podstawy przekonania o wpływach Auzoniusza 40
4.2. Kwestia samodzielności Gracjana 43
5. Regest konstytucji Gracjana dla okresu styczeń–sierpień 376 roku 47
5.1. Wprowadzenie 47
5.2. Kwerenda i analiza 51
5.2.1. Konstytucje zachowane w *Codex Theodosianus* 51
5.2.2. Konstytucje zachowane w *Codex Iustinianus* 80
5.2.3. Konstytucje spoza *Codex Theodosianus* i *Codex Iustinianus* 87
5.3. Zestawienia tabelaryczne 88

Część pierwsza – *Personae et gestae*

1. Wokół inauguracji rządów 93
1.1. Intronizacja Walentyniana II 93
1.2. *Gratiani caelestis oratio* – 1 stycznia 376 roku 98
1.3. *Indulgentia Gratiani* – problemy amnestii i rehabilitacji 106
1.3.1. Wprowadzenie 106
1.3.2. Świadectwo Ambrożego 107
1.3.3. Świadectwo Auzoniusza – problem anulowania długów 108
1.3.4. Świadectwo Temistiosa – problem „amnestii generalnej” 112
1.3.5. Podsumowanie 115

2. Zmiany personalne 116
2.1. Uwagi wstępne. Układ rozdziałów 116
2.2. Kwestia pierwszych nominacji 118
2.2.1. Wprowadzenie 118
2.2.2. Hipoteza o politycznym debiucie Hesperiusza 119
2.2.3. *Collectio Avellana* 13 i spór o *fasti* wikariatu Rzymu 123
2.2.3.1. Wprowadzenie 123
2.2.3.2. Gracjan o starszych aktach prawnych – analiza wypowiedzi w ustawach z lat 375–383 125
2.2.3.3. Wnioski 131
2.2.4. Hipoteza o tożsamości prefekta Rzymu *A.D.* 375/376 132
2.2.4.1. Wprowadzenie 132
2.2.4.2. Tarracjusz Bassus? A może Tanaucjusz Isfalangiusz? 133
2.2.4.3. [Aradiusz] Rufinus? 140
2.2.5. Kwestia pierwszych nominacji – podsumowanie 146
2.3. Dymisje, wyroki śmierci, tajemnicze zniknięcia i zgony 148
2.3.1. Uwagi wstępne 148
2.3.2. Śmierć Teodozjusza Seniora 149
2.3.2.1. Wprowadzenie 149
2.3.2.2. Pytanie o sprawcę 150
2.3.2.3. Pytanie o odpowiedzialność cesarza 156
2.3.2.4. Auzoniusz a śmierć Teodozjusza Seniora 164
2.3.3. Hieron. *Chron.* 248 c: […] *et plurimi nobilium occisi* 167
2.3.3.1. Zarys problemu 167
2.3.3.2. Sprawa Aginacjusza i Anepsji jako potencjalne rozwiązanie problemu – wprowadzenie 169
2.3.3.3. Sprawa Aginacjusza i Anepsji jako potencjalne rozwiązanie problemu – kwestie chronologiczne 173
2.3.3.4. Wnioski 177
2.3.4. Usunięcie prefekta Maksymina i jego *factio* 178
2.3.4.1. Maksyminus i jego polityczne wpływy w pierwszych miesiącach rządów Gracjana 178
2.3.4.2. Auzoniusz a upadek Maksymina. Wpływy innych osób . . . 186
2.3.4.3. Likwidacja członków *factio Maximini* 193
2.4. Awanse, nowe i stare twarze w służbie Gracjana 201
2.4.1. *Gens Ausoniana* w polityce *A.D.* 375/376 – mit i rzeczywistość 201
2.4.1.1. Retoryka tempa i skali a informacje źródłowe 201
2.4.1.2. W stronę faktów 207
A. Hesperiusz – datowanie awansu na urząd prefekta 208
B. Euromiusz – przebieg kariery i jej datowanie 214

C. Talazjusz – data politycznego debiutu 222
D. Juliusz Auzoniusz – zagadka prefektury 232
E. Podsumowanie 238
2.4.1.3. Protegowani? 238
2.4.2. Brakujący element narracji o najbliższym otoczeniu Gracjana *A.D.* 375/376 – pozostali doradcy 248
2.4.2.1. Wprowadzenie. Znaczenie *casus Doryphoriani* 248
2.4.2.2. Główni doradcy Gracjana po Maksyminie 249
A. Klaudiusz Antoniusz 249
B. Petroniusz Probus 254
C. Eucheriusz 255
D. Merobaudes 256
2.5. „Papierek lakmusowy" – sprawa komesa Romana 258
2.5.1. Przebieg afery trypolitańskiej za rządów Walentyniana 259
2.5.2. Finał afery za rządów Gracjana a rola Auzoniusza 262
2.5.3. Finał afery na osi czasu. Teza o wizycie Gracjana w Rzymie 268

Część druga – *Leges*

1. Wprowadzenie 281
1.1. Uwagi wstępne 281
1.2. Późnoantyczny proces legislacyjny. Rola kwestora 283
2. Konstytucje z okresu styczeń–kwiecień 376 roku 303
2.1. Uwagi wstępne 303
2.2. *Senatorum causae criminales* (*Cod. Theod.* IX, 1, 13) 304
2.2.1. Treść ustawy 304
2.2.2. Pojęcia i mechanizmy – krytyczna lektura ustawy 306
2.2.3. Problem solidarności stanowej 315
2.2.4. Godność *vs* praktyka 317
2.2.5. Podsumowanie 321
2.3. *Gymnici agonis spectacula* (*Cod. Theod.* XV, 7, 3) 322
2.3.1. Treść ustawy i źródło problemów interpretacyjnych 322
2.3.2. Kwestia genezy (1) – język ustawy a proces ustawodawczy 324
2.3.3. *Cod. Theod.* XV, 7, 3 na tle podobnych regulacji z epoki 328
2.3.4. Kwestia genezy (2) – kontekst polityczny i rola Auzoniusza 331
2.4. *Libertorum delationes*, *servorum accusationes* (*Cod. Theod.* IX, 6, 1; *Cod. Theod.* IX, 6, 2) 333
2.4.1. Treść obu dokumentów i ich wzajemne powiązania 333

2.4.2. Problem werbalnego okrucieństwa ... 334
2.4.3. Problem genezy ... 337
2.4.3.1. Zasadność pytania o genezę ... 337
2.4.3.2. Próba identyfikacji impulsu – sprawa Aginacjusza i Anepsji 339
2.4.3.3. Ukierunkowanie reakcji na impuls – kwestia decydującego wpływu na kształt ustaw ... 343
2.5. *Criminaliter vel civiliter agere de falso* (*Cod. Theod.* IX, 19, 4) ... 346
2.5.1. Treść ustawy i źródło problemów interpretacyjnych ... 346
2.5.2. Tradycyjne postrzeganie ustawy *vs* interpretacja Tony'ego Honoré 347
2.5.3. Interpretacja Tony'ego Honoré *vs* krytyka Altaya Coşkuna ... 350
2.5.4. Istota ustawy: *spatium profitendi, inscriptio, poena* ... 354
2.5.5. Znaczenie *Cod. Theod.* IX, 19, 4 ... 363
2.5.6. Okoliczności ogłoszenia. Problem głównego architekta ... 365
2.6. Konstytucje z okresu styczeń–kwiecień – podsumowanie ... 376
3. Konstytucje z okresu maj–sierpień 376 roku ... 378
3.1. Uwagi wstępne ... 378
3.2. *Iudicium in negotiis ecclesiasticis* (*Cod. Theod.* XVI, 2, 23) ... 381
3.2.1. Treść ustawy i główne problemy interpretacyjne ... 381
3.2.2. Sądownictwo duchownych – (bardzo) krótki rys historyczny ... 382
3.2.3. Próba interpretacji ... 389
3.2.3.1. Zakres podmiotowy ... 389
3.2.3.2. Materia i instytucje ... 393
3.2.3.3. Uprawnienia synodów ... 402
3.2.3.4. Skargi karne ... 404
3.2.4. Pytanie o istotę zmian ... 405
3.2.5. Znaczenie konstytucji w kontekście 376 roku ... 411
3.3. *Emolumenta professorum* (*Cod. Theod.* XIII, 3, 11) ... 426
3.3.1. Uwagi wstępne. *Cod. Theod.* XIII, 3, 11 w historiografii ... 426
3.3.2. Problem zasięgu terytorialnego ... 429
3.3.3. Problemy interpretacyjne dotyczące aspektu finansowego ... 445
3.3.3.1. Źródło finansowania ... 445
3.3.3.2. Liczba etatów ... 450
3.3.3.3. Wynagrodzenia ... 452
A. Wielkość ... 452
B. Kwestia *deductior paulo* ... 460
3.3.4. *Cod. Theod.* XIII, 3, 11 a wpływy Auzoniusza ... 465
3.4. *Detrimentum rei privatae* (*Cod. Theod.* I, 32, 2; *Cod. Iust.* XI, 66, 3) ... 470
3.4.1. Uwagi wstępne ... 470
3.4.2. *Administratorum fraus et avaritia* (*Cod. Theod.* I, 32, 2) ... 471

3.4.3. *Qui pensare non valeat* (*Cod. Iust.* XI, 66, 3) 475
3.4.4. Podsumowanie 481
3.5. *Praefectura urbana et praefectura annonae* (*Cod. Theod.* I, 6, 7; *Cod. Iust.* I, 28, 3; *Cod. Iust.* XII, 58, 1) 482
3.5.1. Uwagi wstępne. Kwestia zachowania tekstu i problem adresata .. 482
3.5.2. Interpretacja tekstu. Krytyka koncepcji hierarchizacji urzędów ... 487
3.5.3. Podobieństwo do konstytucji Walentyniana I 494
3.5.4. Okoliczności ogłoszenia 497
3.5.5. Podsumowanie 501
3.6. *Lapidicinae privatae* (*Cod. Theod.* X, 19, 8) 504
3.6.1. Uwagi wstępne 504
3.6.2. *Cod. Theod.* X, 19, 8 w historiografii 505
3.6.3. Zakres rzeczowy *oratio* 507
3.6.3.1. Rodzaj i status prawny obiektów objętych *oratio*..... 507
3.6.3.2. Problem zasięgu geograficznego – znaczenie pojęć *Macedonia* i *Illyricum* 509
3.6.3.3. Kwestia zasobów naturalnych 520
3.6.4. Aspekt finansowy – znaczenie terminów *vectigal* i *portorium* 526
3.6.5. Kontekst ogłoszenia *oratio – iam pridem* […] *certa sub condicione permisimus* 537
3.6.5.1. Istota wcześniejszego warunku 538
3.6.5.2. Czas wydania wcześniejszej zgody 541
3.6.5.3. Okoliczności ogłoszenia 543
3.6.6. Podsumowanie 551
3.7. Apendyks: *Opera nova, opera vetera* (*Cod. Theod.* XV, 1, 19)..... 552
3.7.1. Uwagi wstępne. Związek z *Cod. Theod.* X, 19, 8 552
3.7.2. Analiza treści *Cod. Theod.* XV, 1, 19 556
3.7.2.1. Asumpt – interpretacja André Piganiola 556
3.7.2.2. *Cod. Theod.* XV, 1, 19 jako przywilej – krytyka tradycyjnego ujęcia 559
3.7.2.3. Ujęcie alternatywne – *Cod. Theod.* XV, 1, 19 jako odpowiedź na prośbę lub pytanie 565
3.7.2.4. Zakres podmiotowy..... 567
3.7.2.5. Zakres podmiotowy a dane z *inscriptio* i *subscriptio* 570
3.7.2.6. Następstwa reinterpretacji – kwestia beneficjenta ustawy.. 573
3.7.3. Znaczenie *Cod. Theod.* XV, 1, 19 dla wyobrażeń o początkach rządów Gracjana i wpływach Auzoniusza 589
3.8. Konstytucje z okresu maj–sierpień – podsumowanie 593

Zakończenie..... 595

Skróty
Antyczni autorzy i ich dzieła 610
Prace zbiorowe, serie wydawnicze, czasopisma 614
Pozostałe 616
Bibliografia
Źródła – wydania, przekłady, komentarze 617
Opracowania. 629
Indeks osobowy 657